

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İKTİDAR İLİŞKİLERİ

POWER RELATIONS IN THE CONTEXT OF GENDER

Dr. Fatma İknur AKGÜL

fatakgul@hotmail.com

İzmir / Türkiye

ORCID: 0000-0002-2280-3897

ÖZET

İnsan, biyolojik doğası itibariyle dişi ve erkek olarak dünyaya gelirken, toplumsallaşma sürecinde bu varoluş durumundan sıyrılarak “toplumsal cinsiyet” olarak adlandırılan kadın ve erkek kalıbına bürünmektedir. Değerler sistemi içinde kadın ve erkekle ilgi farklı anlamlar geliştirilirken, toplumsal yaşam içinde de kendilerine farklı roller yüklenmektedir. Biyolojik varoluştan farklı olarak insana yüklenen toplumsal anlamın temelinde hiç kuşkusuz iktidar ilişkileri yatmaktadır. İktidar, ilişkiler üzerinden ortaya çıkar ve toplumsal yaşamın tüm alanlarında görülür. Ortaya çıktığı her yerde ast üst ilişkisini beraberinde getirir. Birbirini tamamlayıcı gibi görünen ilişkiler aslında güç ilişkisi beslerler. İlişki içindeki aktörlerden biri baskın ve üstün iken, diğeri bağımlı ve ikincil konumdadır. İktidar, kendini kurgulama sürecinde, dil, din, kültür, otorite, söylem ve toplumsal ilişki gibi aygıtlar üzerinden toplumsal cinsiyet anlayışını geliştirmekte ve kadınla erkeği buna göre konumlandırmaktadır. Bu çalışma, iktidar ilişkilerinin toplumsal cinsiyet üzerinden nasıl üretildiğini ve süreklilik kazandığını tartışmaktadır. Çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet ve iktidar kavramlarına yüklenen anlam analiz edilecek, ardından da toplumsal cinsiyet ile iktidar arasındaki ilişkiye dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kadınlık, Erkeklik, Toplumsal Cinsiyet, İktidar, İktidar İlişkileri, Toplumsal Roller

ABSTRACT

While human beings are born as male and female due to their biological nature, in the process of socialization, they get rid of this state of existence and receive the man and woman molds called "gender". Through that process different meanings related to manhood and womanhood are developed within the value system and different roles are assigned to them in social life. It is a matter of fact that power relations lie at the basis of the social meaning attributed to human beings. Power emerges through social relations and is seen in all spheres of social life. Wherever it occurs, it brings the relationship between superior and subordinate. Any relations that seem to complement each other actually nurture power relations. While one of the actors in the relationship is dominant and superior, the other is in a dependent and secondary position. In the process of constructing itself, the power develops its understanding of gender through devices such as language, religion, culture, authority, discourse and social relations. This study discusses how power relations are reproduced and maintained through the construction of gender and gender roles.

It will firstly analyze the meaning attached to the concepts of gender and power and then will focus on the relationship between them.

Keywords: Femininity, Masculinity, Gender, Power, Power Relations, Social Roles

1. GİRİŞ

Sosyolojinin omurga kavramlarından biri olan “toplumsal cinsiyet” (gender), en genel tanımıyla kadın ve erkek için toplumsal olarak oluşturulan roller ile toplumsallaşma sürecinde öğrenilmiş davranış kalıplarına ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır (Coştu, 2009). Kavram, sosyolojik literatürde fizyolojik yapıya yüklenen anlamı ve toplumsal rolleri anlamada bir analiz enstrümanı olarak kullanılır (Giddens, 2012).

Fakat toplumsal cinsiyet kavramı, feminist literatürde bunun ötesine giden bir anlam kipine sahiptir (Millet, 2000). Kavramın feminist literatüre girişi 1960’lardan sonra olmuştur. Özellikle Simone De Beauvoir’in, “kadın doğulmaz, kadın olunur” söylemiyle yaptığı vurgu, toplumsal cinsiyet kavramını bir analiz malzemesi olmanın ötesinde politik bir meseleye dönüştürmüştür (De Beauvoir, 1993). Toplumsal cinsiyet, zaman içinde, farklı kulvarlarda gelişen feminist hareketlerin üzerinde hemfikir olduğu kavramlardan biri haline gelmiştir. Feminist hareketler, toplumsal cinsiyetin içerdiği anlam ve getirdiği rollere karşı mücadelede ayrışır. Kimi hareketler kadınla erkeğin toplumsal rolünü cinsiyetsiz bir noktaya taşıırken, kimisi de kadınla erkek arasındaki farklılıkların önemine vurgu yapmakta ve bu farklılığı korumaktan yana tutum sergilemektedir (Çaha, 2017).

İktidarın toplumsal cinsiyetle bağlantısı hangi noktalarda ortaya çıkar? Michel Foucault’un özel olarak Cinselliğin Tarihi (Foucault, 2018), genel olarak da iktidar ilişkileriyle ilgili çalışmalarından sonra iktidar, klasik anlamda siyasal iktidara işaret eden bir kavram olmaktan çıkmıştır. Klasik iktidar tanımında genelde Max Weber’e gidilir. Weber, siyasal iktidarı, meşru güç kullanma yetkisine sahip otorite olarak tanımlar (Heywood, 2013). Oysa Foucault’un dikkat çektiği iktidar, yöneten yönetilen ayrışmasının ötesinde toplumsal ilişki sürecinde oluşan alt üst ilişkisine ve bunu besleyen anlam kipine işaret eder. İktidarı toplumsal cinsiyet üzerinden kadınla erkek arasında yapılan ayrıştırmaya uyguladığımızda doğal olarak cinslerden biri üstün ve baskın, biri de zayıf ve edilgen olarak karşımıza çıkar.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKTİDAR

Kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal rolleri anlayabilmemiz için “biyolojik cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramlarının akıllarda oluşturduğu karmaşıklığın giderilmesi önemlidir. Gender kavramını sosyoloji literatürüne sokan Ann Oakley, “sex” ile biyolojik olarak erkeği ve kadını ayırmak için kullanılan cinsiyeti ifade ederken, “gender” ile de toplumsal cinsiyeti dile getirmiştir. Erkeklik ve kadınlık arasında toplumsal olarak bölünmüşlüğe ve farklılığa dikkat çekerek durumu şöyle ifade etmektedir:

“Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret eder. İnsanların erkek ya da kadın olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir. İnsanların eril veya dişil olduğu ise aynı şekilde anlaşılabilir; ölçütler kültürel, yere ve zamana göre değişiklik gösterir. Cinsiyetin değişmezliğini kabul etmek zorunludur, ama böylece toplumsal cinsiyetin değişkenliği de kabul edilmelidir (Bhasin, 2003).”

Cinsiyet kavramı genel olarak her toplumda dişiliğe ve erkekliğe işaret etmesi bakımından aynı anlama sahip olmakla birlikte, toplumsal cinsiyete yüklenen anlam ve bu anlam ışığında geliştirilen roller toplumdan topluma farklılık göstermiştir (Akgöz ve Balta, 2016: 1-16). Toplumsal cinsiyet, dişil ve erkek olma gerçeğinin zorunluluklar, yasalar ve normlar ile biyolojik gerçekliğinden koparak nasıl toplumsallaştığını, insanın hayal ve yaptırım gücünün bir yansıması olduğunu resmeder.

Dişi ve kadın kavramlarının kategorik olarak ayrımı toplumsal cinsiyet kavramını daha iyi anlamak için bize ışık tutmaktadır. İşte tam da burada “biyoloji izin verir, kültür engeller” kuralı ile yüzleşiriz (Harari, 2017). Bu kavramlar doğduğumuz andan itibaren yaşamımıza şekil vermektedir. Dişi var oluş, hayali bir kavram olan kadına dönüşerek bir bakıma tahakküm altına girmektedir. Bu tahakküm babanın, kocanın, toplumsal yapının ya da devletin iktidar gücüyle gerçekleşmektedir (Butler, 2008).

Toplumsal Cinsiyet kavramı, erkek ve kadın kimliklerinin birbiri ile olan ilişkilerini incelemeyen, bu ilişkilerin güç (iktidar) ve eşitlik kavramlarındaki farklılıklarda nasıl üretildiğini ve onları tekrar nasıl ürettiğini göz önüne almadan yapılamaz. Eğer biyoloji yalnız başına toplumsal rolleri belirleseydi, dünyadaki her kadının en iyi şekilde yemek yapıyor, çocuk bakıyor, çamaşır yıkıyor ve dikiş dikiyor olması gerekirdi. Halbuki bunun böyle olmadığı açıktır. Zira profesyonel aşçıların ve terzilerin çoğu erkektir (Bhasin, 2003). Toplumsallaşma sürecinde erkek, kadınla özdeşleşmiş birçok rolü yerine getirebilirken, aynı şeyi kadın da yapabilmektedir. Buradan hareketle toplumsal rollerin tümüyle biyolojik temelli oluşmadığını söyleyebiliriz. İşte toplumsal cinsiyet kavramı ana hatlarıyla bu gerçeğe ışık tutmaktadır (Young, 2019).

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı da kadın ve erkeğin, toplumsal kurumlar içinde (aile, çalışma, hukuk, eğitim, siyaset, din, sağlık vb.) mevcut kaynakları, fırsatları ve gücü kullanımda eşitliği ifade eder. Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliği de bu alanlarda diğerine göre eşitsiz konumu anlatmaktadır (Mitchell ve Oakley, 1998). Toplumsal cinsiyet veya kadın-erkek eşitsizliği konusu çok hassas bir konudur. Genellikle görmezden gelinmekte ve ülkelerin gelişmişlik seviyeleri hangi derecede olursa olsun özellikle kadınlar için, bazı durumlarda da erkekler için önemli bir sorun olarak hayatımızda yer almaktadır.

Kadın-erkek eşitliği ve toplumsal cinsiyet politikaları gibi konular özellikle yirminci yüzyıl boyunca modern dünyayı meşgul etmiştir. Feminizm de genel olarak cinsiyet, toplumsal cinsiyet, sosyolojik ve fizyolojik bedeni tanımlamaya ve buna göre mücadele etmeye çalışır. Feminizm bu bağlamda, “toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, cinsiyet ayrımcılığı, ataerkillik, kapitalizm, ırkçılık gibi derine gömülmüş çeşitli toplumsal süreçleri” anlama ve anlatma çabasıdadır (Giddens, 2012). Farklı kültürlerde oluşan ve çoğu zaman da cinsiyete göre farklılık gösteren toplumsal yaptırımlar ve cinsiyet rolleri feministler tarafından eleştiri konusu olmuştur. Toplumsal cinsiyet ayrımı üzerinden gelişen politikalar feminist literatürde bir yandan insan hakları ve özgürlük bağlamında, bir yandan da kadınla erkek arasında yol açtığı iktidar ilişkisi bağlamında eleştiri konusu edilmektedir. Mesela Afrika kıtasında görülen kadın sünneti insan haklarına aykırı bir uygulama olarak eleştirilirken; kadınla özdeşleştirilen ev kadınlığı, yol açtığı iktidar ilişkileri nedeniyle eleştiri konusu edilmektedir (Swensen, 1995).

Toplumsal cinsiyet, erkeğin ve kadının toplumsal yaşama katılma şeklinde ve düzeyinde farklılık oluşmasına yol açar. Bu gibi nedenlerden dolayı hükümetler de üzerlerine sorumluluk almış, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için adımlar atmışlardır. Kadın ve erkeklere eşit seçme ve seçilme hakkının verilmesi, çalışma haklarının tanınması, sosyal güvenlik ve medeni kanunlarda kadına tanınan haklar bunların bir kısmı. Buna gerekçe olarak demokratikleşmenin bir gereği olarak kadın haklarına verilen önem ileri sürülse de aslında temel neden kadın emeğine olan ihtiyaçtır. Gerek kapitalist toplumlarda, gerekse sosyalist rejimlerde kadınlar toplumsal ve ekonomik yaşama katılarak emeklerinden yararlanan bir kaynak olmuştur. Bu politika, bir yandan kadına kamusal alana açılmak suretiyle özgürlük imkanı sağlarken, bir yandan da iktidar ilişkilerinin zeminini oluşturur (Siim, 1998).

İktidarın güç ve otoritesi toplumsal yaşamın her alanında görülür. Klasik anlamda iktidar, sınırlayıcılığı ve zor kullanma yetkisi ile bir kesimin diğerleri üzerinde tahakküm kurmasının ortaya çıkmış halidir. İktidar ilişkisi, rızaya ya da zora dayalı olarak ortaya çıkabilir.

İlişkiler üzerinden yükselen iktidar, toplumsal yaşamın her yerindedir, tüm hücrelerine kadar nüfuz etmiştir ve her yerde kendini yeniden üretir (Bayram, 2003). Bertrand Russell'in ifade ettiği gibi, "Enerji fizik açısından ne anlama geliyorsa, iktidar da sosyal bilimler için o anlama gelir (Russell, 1967)." İktidar hem rıza hem de zor üzerinden kendini ürettiği için ataerkil kültür içinde bazı kadınlar ikincil konumlarına rıza gösterebilmekte, hatta bunu meşru görebilmektedirler (Bobbio, 1993). Kürtaj meselesi bunun tipik örneğini oluşturmaktadır. Kürtaj yasağı aslında iktidarın kadın üzerindeki tahakkümüne işaret eder. Ancak bazı kadınlar kültür veya inanç temelli nedenlerden hareket ederek kürtaj yasağına destek verirler. Bu da iktidarın kendi tahakkümünü, sadece zor üzerinden değil, aynı zamanda rıza üzerinden de kurduğunu gösterir.

Tarih boyunca bilinen toplumların çoğunda anlam ve bağlamları farklı bile olsa cinsiyet temelli bir işbölümü olduğu bilinmektedir. Fakat cinsiyetler arasındaki hiyerarşik yapı tüm toplumlarda büyük öneme sahip olmuştur. Genel olarak toplum, kadınlar ve erkekler diye ikiye ayrılmıştır. Eski çağda da, modern çağda da dezavantajlı durumda olan hep kadın olmuştur. Aslında tarih genel olarak erkeklerin hikayelerinden ibarettir demek yanlış olmayacaktır (Sancar, 2009). Kamla Bhasim'in ifade ettiği gibi "Dünyanın gerçek ve tam bir resmini elde edebilmek için kadınların hikayelerine de ihtiyacımız vardır (Bhasim, 2003)."

Toplumsal cinsiyet ayrımı üzerinden gelişen anlama göre erkek rasyonel bir varlık iken, kadın duygusaldır; erkek akıl, kadın ise bedendir. Aklın bedene, mantığın da duyguya üstün sayılması erkeği doğal olarak kadına üstün kılmıştır. Bu anlayış, kadın ve erkek üzerinden özel ve kamusal alan ayrımı yapar. Özel alan kadın ile özdeşleştirilirken kamusal alan erkeğin alanıdır. Yönetme hakkı ve gücü bu şekilde erkeğe verilerek erkeğin iktidarı meşrulaştırılır. Toplumsal cinsiyet bu yoldan sadece farklı cinsler arasındaki iktidar ilişkilerini tanımakla sınırlı kalmaz. O aynı zamanda bütün toplumsal iktidar ilişkilerini tanımlayan ve anlamlandıran ilişkileri inşa eder (Scott, 1986).

3. İKTİDAR İLİŞKİLERİ VE CİNSİYETÇİLİK

"Son sözü kim söyleyecektir; karar verme ve bu kararı uygulama gücü kime ait olacaktır?" şeklindeki soruların cevapları iktidarın tanımını bulma konusunda bize yardımcı olacaktır. Başkasına kendi istediğini yaptırabilme gücüdür iktidar. Bu güç zorla, ikna yoluyla ya da rızayla gerçekleştirilebilir. Genel tabiatı itibariyle "iktidar her yeredir, çünkü her yerde üretilmektedir (Foucault, 2005)." İktidar, toplumsal yaşamımızın psikolojik, iktisadi, siyasi, dini, kültürel gibi tüm alanlarındaki ilişkilerden doğan bir gerçekliktir.

İktidar ilişkileri, sayısız ilişki ağından oluşan ve önceden tahmin edilmesi zor bir olgudur. İktidar yalnızca baskı, zorlama ile gerçekleşmez. Kendini gerçekleştirme mekanizmasını kurarak kendi gerçekliğini de yaratır. İktidara ait olan baskılayıcı uygulama kişilerin isteklerini ne kadar çok bastırırsa o kadar yeni istekler yaratacaktır. Buna örnek olarak bir zamanlar uygulanan türban yasağını verebiliriz. Bu yasaklama, daha çok arzu yaratmış, bu sembolün toplumsal alandan, siyasal alana kadın bedeni üzerinden taşınmasına neden olmuştur (Bayram, 2011).

Siyaset teorisi, Antik Yunan'dan beri erkeği rasyonel, aktif ve baskın olarak kabul ederken; kadını duygusal, pasif ve edilgen olarak kabul etmiştir. Bu kabul üzerinden de kadını erkeğin dünyasını ve rollerini birbirinden keskin hatlarla ayırtmıştır. Aristo'ya göre dişi, "erkeğin eksikliği" olup, akıl potansiyeline sahip olmayan kimsedir. Onun bakış açısına göre, kadının biyolojik ikinciliği onu yeteneklerinde, akıl yürütme becerisinde ve dolayısıyla karar alma becerisinde ikincil hale getirir. Erkeğin üstün ve rasyonel, kadının ikincil ve duygusal olması nedeniyle erkek yönetmek, kadın da yönetilmek durumundadır. Aristo'ya göre erkeğin cesareti emredici iken kadının duygusallığı ise itaat edicidir (Bhasim, 2003)." Çünkü Aristo canlıların egemen ya da bağımlı olmasının yaradılıştan olduğuna inanmaktadır. Özgür insan köleyi yönetir, erkek de kadını (Aristoteles, 1973).

Benzer bir görüşü, modern siyaset düşüncesinin önemli isimleri olan Rousseau ve Hegel’de de görmekteyiz. Rousseau, erkeğin rasyonel, kadınınsa duygusal olduğu tezinden hareketle, kadının yaşamını aile ile sınırlı tutarken, kamusal alanı erkeğin alanı olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, politik vatandaşlık da erkekle sınırlıdır. Çünkü politik özneyi erkekler oluşturup kadınlar bunun dışındadır (Bloom, 1979). Hegel de benzer bir mantıktan hareketle kadını ailenin merkezine koyarken, erkeği sivil toplumun ve devletin geliştirici aktörü olarak kurgulamaktadır. Erkek akıl sayesinde aile birliğini aşmış sivil topluma, oradan da devlete ulaşırken, kadın akıldan yoksun olduğu için aile yaşamıyla sınırlı kalır (Knox, 1967). Hegel’de sivil toplum, tarih, düşünce, felsefe, bilim ve nihayetinde devlet erkek tarafından üretilir (Walton, 1984).

Kısaca, gerek klasik siyaset düşüncesinde, gerekse modern siyaset düşüncesinde kadın genel olarak doğa, beden, duygu, nesne ve özel alan aktörü olarak tanımlanmış ve kadınlık tanımı bunun üzerinden geliştirilmiştir. Buna karşın erkek, akıl, kültür, mantık, özne ve kamusal alanla özdeş tutulmuştur. Doğal olarak akıl ve kültür ürünü olarak kamusal alanda ortaya çıkan sosyal, kültürel, felsefi, düşünsel ve siyasal ürünler erkeksi karakter taşırlar.

4. İKTİDAR İLİŞKİLERİNİN CİNSİYETÇİ YANSIMALARI

Yukarıda ifade edildiği gibi, iktidar her yerdedir. İktidarın her yerde oluşu, merkezi otoritenin her yerde varlık göstermesiyle bağlantılı değil, toplumsal ilişkilerin içerdiği iktidar ilişkileriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla toplumsal ilişkilerin bulunduğu her yerde iktidar ilişkilerinden söz etmekteyiz. Çünkü toplumsal ilişkiler genel olarak ikili yapıya dayanmakta olup alt üst ilişkisini içermektedirler (Akal, 2016). Kadın erkek ilişkisi de toplumsal ilişkilerin bulunduğu her yerde aynı zamanda bir iktidar ilişkisini barındırmakta ve kadını erkeğe göre ikincil konuma düşürmektedir. Bu durum yasalarda, dini metinlerde, dilde, kültürde, mekanların oluşumunda ve medyada karşımıza çıkar.

İnsanlık tarihinde bilinen ilk formundan günümüze kadar yasalar genelde kadını erkeğe göre ikincil planda kurgulamıştır. Yürürlükteki yasaları sisteme bağlamasıyla bilinen Hammurabi Kanunları kadının yasa yapanın gözündeki önemsizliğini ortaya koyan örneklerle doludur. Bu kanunlara göre, “Eğer birisi soylu bir adamın gebe kızına vurur da, kız bunun sonucunda ölürse, vuranın kızı da öldürülür. Soylu kişiyle vuran arasında hakkın yerine getirilişi bakımından bu adılanedir; idam edilen kız, vuranın sadece bir malıdır ve kendisi kendi hayatı üzerinde bir hak iddiasında bulunamaz. Vuran ise, soylu kişinin kızını öldürmekle, öldürdüğü kıza karşı değil, soylu kişiye karşı bir suç işlemiş sayılır.” Kızlar, iktidar sahibi olmadıkları için hak sahibi de değildirler. Ayrıca, Bir adamın karısının başka bir adam ile ilişkisiyle ilgili dedikodu yapılırsa; kadın diğer adamlarla yatarken yakalanamazsa bile kadın kocası için nehre atılır (Roth, 1997). Modern dünyada yapılan yasalar genelde kadın erkek eşitliğini öngörürler. Ancak yasaların dayandığı dil her yerde eril olduğu için bu dil yasaların ruhuna da yansımaktadır.

Dil, ataerkil bir karakterde olup alt üst ilişkisini içeren karşıt kavramlar üzerine kuruludur. İyi-kötü, gündüz-gece, beyaz-siyah, erkek-kadın gibi ikili kavramlaştırmalarda birinci taraf hep üstün, ikinci taraf ikincildir. Bu nedenle Julia Kristeva, Luce Irigaray ve Helen Cixous gibi Fransız feministler kadının ikincilliğinin temelini dilde ararlar. Onlara göre dili çözümleyip alt üst etmedikçe kadının ikincilliğine son verilemez (Marks ve Courtivron, 1980). Dil genelde toplumsal cinsiyete dayalı önyargıları ve eşitsizlikleri içerir ve bunu yansıtır. Bunun en basit örneği erkeklerin kullandığı cinsel içerikli küfürlerdir. Erkekler bu tür küfürleri çekinmeden kullanırken kadınların bunları kullanması şaşırtıcı bulunur. Dilimizdeki belirli kavram ve roller de toplumsal cinsiyete atıflar içermektedir. Örneğin sekreter, hemşire, anaokulu öğretmeni denildiği zaman kadınlardan söz edilirken; patron, pilot, yönetici, politikacı ya da cerrah denildiğinde erkekten söz edilir. Kız ve erkek çocuklarına yapılan hitaplarda da farklı ifadeler kullanılır.

Kız çocukları için genellikle “hanım, güzel, kibar” sıfatlar kullanılırken; erkek çocuklar için “akıllı, güçlü, aktif” gibi sıfatlar kullanılır. Bu tanımlamaların tümü toplumsal cinsiyet kalıbı içerdiği gibi güç ilişkisi de içerir. Akıllı ve güçlü olan, hanım, güzel ve kibarı korur ve yönetir.

Dilde genelde kadını erkekten daha aşağı bir durumda gösteren, onu günahkar, doymak bilmez, kötü ve kavgacı bir insan şeklinde anlatan toplumsal cinsiyetçi deyişler ve atasözleri yer alır. Dünyanın birçok yerinde atasözlerinin ve deyimlerin toplumsal cinsiyetçi bir karakter taşıdığını aşağıdaki örneklerde görmekteyiz:

“Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün” (Türk atasözü)

“Kadın için cennet, kocasının ayakları altındadır” (Hint atasözü)

“İneği ölen adam şanssızdır. Karısı ölen adam şanslıdır” (Bengal atasözü)

“Kadının yönettiği evde şeytan uşaklık yapar” (Alman atasözü)

“Üç büyük tehlike vardır: deniz, yangın ve kadın” (Yunan atasözü)

“Erkekten cesuru, horozdan asili, kadından nankörü yoktur” (Özbek atasözü)

“Çamurdan bir adam, ay ışığında bir kadından daha iyidir” (Kırgız atasözü)

“Üç yaratığın ilkesi yoktur: domuz, katır ve kadın” (İrlanda atasözü)

“Sana on erkek evlat verse bile karına asla güvenme!” (Çin atasözü)

“Köpek bile kadından daha iyidir, hiç olmazsa efendisine havlamaz” (Rus atasözü), (Ulusoy, 2014).

Dinler de, ataerkil ideolojiyi yaratmakta ve devamını sağlamakta önemli bir rol oynamışlardır. Tüm semavi dinlerde Havva Adem’in kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Adem’in Cennetten kovulmasında rol oynayan kişi Havva’dır. Bu da Havva’nın şahsında kadının zayıf ve rahatlıkla kandırılabilir nitelikteki kişiliğine işaret eder. İbranilere ait Eski Ahitte şöyle bir bölüm vardır: “Bir adam nişanlı olmayan bir bakireyle karşılaşır, onu ele geçirip onunla yatarsa ve bu kişiler bulunursa, kadınla yatan adamın babasına 50 shekel değerinde gümüş vermelidir, böylelikle kadın onun karısı olur (Harari, 2017).” Burada görüldüğü gibi, kadın babanın, kocanın ya da erkek kardeşin malı sayılmaktadır. Mağdur olan kadın değil, onun babasıdır. Böylece zarar gören tarafa, zarar verilen malın bedeli ödenmiş oluyor. Yine eski İbrani toplumunda eğer kadın hiçbir erkeğe ait değilse, ona tecavüz etmek suç sayılmazdı. Tecavüz eden kişi herhangi bir kimseye bedel ödemek zorunda değildi. Hristiyanlar için Hz. İsa’dan sonra en önemli isim olarak kabul edilen Aziz Pavlus şöyle der: “Kadın erkeğin izzetidir. Çünkü erkek kadından değil, fakat kadın erkektendir. Erkek kadın için değil, fakat kadın erkek için yaratıldı (Russell, 1967).”

Genel olarak mekânlar da toplumsal cinsiyet esaslıdır. Mekanın cinsiyetinden söz ederken karşımıza kamusal ve özel alan ayrımı çıkar. Kamusal alanı sokaklar, caddeler, meydanlar oluştururken; özel alanı ise kapalı mekanlar, ev gibi dört duvar arası diye tabir edilen yerler oluşturur. Bar, stadyum, sokak, kahvehane, dükkân, sinema salonu vs. gibi mekanlar kamusal mekanlar olarak genellikle erkek alanı olarak kabul edilir (Pateman, 1987). Kadınların buralara yanlarındaki erkeklerin eşliğinde gitmeleri beklenir. Karanlık ve ara sokaklar da kadınların değil, erkeklerin alanıdır. Kısaca, mekanlar, kadını eve, erkeği de kamusal alana ait aktörler olarak tanımlayarak, toplumsal cinsiyetçi yaklaşımla ayrıştırılmıştır. Kadınlara karşı işlenen taciz eylemi, aslında kadınları kamusal alandan dışlamaya dönük bir eylemdir. Zira burası erkek alanı olup kadın için tehdit oluşturur (Gödelek, 2005).

İktidar ilişkilerini toplumsal cinsiyet ayrımı üzerinden yayan alanlardan biri de medyadır. Medya, kadını ve cinselliğini metalaştırarak kadın emeğini küresel pazarın tüketim nesnesi haline getirmektedir. Özellikle reklamlarda medya kadını seks sarmalında bir objeye indirgeyip onun üzerinden pazarlama yapmaktadır. Medya böylece kadın bedenini nesneleştirerek aslında kadına yönelik şiddetin zeminini hazırlamakta, hatta bunu teşvik etmektedir (Karabacak ve Sezgin, 2016). Cinsiyet temelli iktidar ilişkilerinin kurumlaştığı alan hiç kuşkusuz kültürdür. Feministler, kültürün her yerde patriarkal bir yapıda olduğunu ileri sürmektedirler.

Patriarkal kültür kendi ideolojisini geliştirerek kadınları deyim yerindeyse kendi kaderlerine rıza göstermeye ve kendi durumlarını içselleştirmeye yönelmektedir. Zira patriarkal ideoloji, toplumsal davranışları ve sosyo-ekonomik yapıları haklı gösterecek gerekçeler sunmakta ve bunu kadınlar için adeta vazgeçilmez hale getirmektedir. Ataerkil ideolojinin içselleştirilmesi için, kadınları olduğu yerde tutmaya yarayan çeşitli mekanizmalar ve zihniyet kalıpları geliştirilmiştir.

Fatmagül Berktaş'ın örnek verdiği İranlı Binas adlı bir kadının hikayesi, patriarkal kültürün kadınlar tarafından nasıl içselleştirildiğinin resmini yansıtır. Binas, yaşlı ve bilge bir kadındır. Bir gün rüyasında cehennemi görür ve bunu etrafındakilere anlatır. Cehennemde, kocasının izni olmadan başka bir bebeği emzirmiş bir kadın göğüs uçlarından demir cengellere asılmıştır. Bir diğeri kocasından izin almadan sağa sola gittiği için kızgın demirden zincirlerle bağlanmıştır. Başka bir kadın da kaynar sular içine atılmıştır. Nedeni, dünyadayken kocasının istediği zamanda onunla cinsel ilişkiye girmemiş olmasıdır. Yas tutmak zorunda kalan, bir deri bir kemik kalmış bir kadın da yaşarken kocasına ve çocuklarına doğru dürüst yemek yapmamış, yemekleri aşığına yedirmiştir. Yaşarken çok gülen bir kadının ağzından şimdi alevler fışkırmaktadır. Boşanma parasını istemekte ısrar eden bir kadının ise ayaklarına ağır taşlar bağlanıp ateşe salınmıştır. Cehennem, bedenlerine iğneler, çiviler saplanmış; gözleri çıkarılmış; burunları kesilmiş; ateşte yürümek zorunda bırakılmış kadınlarla doludur (Berktaş, 1996).

Hindistan köylüsü bir kadının şu ifadeleri aynı patriarkal kültür kalıplarının farklı bir toplumda nasıl benzer şekilde çalıştığını gösterir:

“Bizim ailelerimizde erkekler güneşe benzer, onların kendi ışıkları vardır. Kadınlarsa kendi ışığı olmayan uydulara benzerler. Eğer güneşin ışığı onlara değerse ancak o zaman parlarlar. İşte bu nedenle kadınlar güneş ışığından daha büyük pay almak için sürekli birbirleriyle rekabet ederler, çünkü bu ışık olmaksızın hayat da yoktur (Bhasin, 2003).”

Bu iki örnek olay, patriarkal kültürün farklı toplumlarda olmasına rağmen kendisini nasıl benzer zihniyet kalıpları üzerinden inşa ettiğini ve kadınlar tarafından içselleştirildiğini göstermektedir. İki farklı toplumdan örneklerin verdiği mesaj birkaç maddede özetlenebilir. Her şeyden önce erkek kadından üstün bir doğaya sahiptir ve toplumsal yaşam içinde de bu üstünlüğünü korumalıdır. İkincisi, kadın mutlak surette erkeğine bağımlı olup onun emir ve buyruklarına itaat etmelidir. Üçüncüsü, kadın erkeğinin rızası dışına çıktığında ağır cezalara maruz kalmalıdır. Dördüncüsü, kadın aslında zayıf bir karakterde olup her an yoldan çıkma potansiyeline sahiptir. Beşincisi, zayıf kişiliklerinden ve her an yoldan çıkabilme özelliklerinden dolayı cehennemin ana aktörlerini kadınlar oluşturmaktadır.

Tüm bunların sonucunda kadına verilen mesaj, onun kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmasını, erkeğine itaatte kusur etmemesini ve bunun için sıkı bir disiplin içinde yaşamını sürdürmesini sağlaması gereğidir.

5. SONUÇ

Biyolojik anlamda cinsiyet ile toplumsal anlamda cinsiyet kavramları birbirine hem bağımlı hem de farklı kavramlardır. Biyolojik bir kavram olarak cinsiyet, fizyolojik farklılığa işaret ederken, toplumsal açıdan cinsiyet kadın ve erkeğin sosyal ve kültürel rol beklentilerine işaret eder. Toplumsal cinsiyet, cinsiyete dayalı işbölümü ve cinsler arasındaki ilişkileri vurgulamak için toplumda kadının ve erkeğin konumunu belirtir. Bunu da patriarkal özellikler taşıyan bir kültür kalıbı içinde yapar. Bireyler toplumsallaşma sürecinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değerlerle yetişir ve bu değerleri içselleştirirler.

Ataerkil kültürün içerdiği toplumsal cinsiyet rolleri aynı zamanda iktidar ilişkilerini de barındırmaktadır. Zira söz konusu kültür, cinslerden birini baskın ve öncelikli, diğeri de ikincil olarak kabul etmekte, buna ilişkin değerler ve normlar geliştirmektedir.

Eril kültür, böylece kendi varlığını hem kültürel değerler üzerinden meşrulaştırmakta hem de iktidarının sürekliliğini sağlamaktadır. İktidar, kendi üretimini ve sürekliliğini sirayet ettiği her alan üzerinden yapar. Dil, din, kültür, yasa, medya, otorite ve ahlaki değerler bu yapıya hizmet edecek kültürel normlarla donanırlar.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, (1975). Politika (Çev.: Mete Tuncay), Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Akal, C. B. (2016). İktidarın Üç Yüzü, Dost Kitabevi, İstanbul.
- Akgöz, G. V. & Balta, E. (2015). “Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik Bir Çerçeve Önerisi”, Sosyolojik Araştırmalar E-Dergi, 1-16. http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Kapitalizmin_Krizine_Toplumsal_Cinsiyet_Perspektifinden_Bakmak.pdf (Erişim Tarihi:10.02.2021)
- Bayram, A. K. (2003). “İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault”, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2): 33-46.
- ,(2011). “Topluluk, İktidar İlişkileri, Birey ve Müzakereci Demokrasi”, Liberal Düşünce, 16(61-62): 111-120.
- Berktaş, F. (1996). Tek Tanrılı Dinler Karsısında Kadın, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bhasın, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller (Çev.: Kader Ay), Kadav Yayınları, İstanbul.
- Bloom, A. (1979). Introduction to Jean-Jacques Rousseau: Emile or on Education, Allan Bloom Basic Books, New York.
- Bobbio, N. (1993). “Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı”, Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar (Çev.: Mehmet Küçük), (Der.: John Keane), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Butler, J. (2008). Cinsiyet Belası (Çev.: Başak Ertür), Metis Yayınları, İstanbul.
- Coştu, Y. (2009). “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 9(3): 119.
- Çaha, Ö. (2017). Sivil Kadın: Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum, Savaş Yayınları, Ankara.
- De Beauvoir, S. (1993). Kadın: İkinci Cins Bağımsızlığa Doğru (Çev.: Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2018). Cinselliğin Tarihi (Çev.: Hülya U. Tanrıöver), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2005). Özne ve İktidar (Çev.: Osman Akınbay & Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2012) Sosyoloji (Yay. Haz., Cemal Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Gödelek, K. (2005). “Güç ve İktidar Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15): 97-107.
- Harari, Y. H. (2017). Hayvanlardan Tanrılara Sapiens (Çev.: Ertuğrul Genç), Kolektif Kitap, İstanbul.
- Heywood, A. (2013). Siyaset (Çev.: Bekir Berat Özipek ve diğerleri), Adres Yayınları, Ankara.
- Karabacak, Z. İ. & Sezgin, A. A. (2016). “Sosyal Medyada ve Reklam İçeriğinde Kadın Bedeninin Alternatif Temsili: Fatkini Kampanyası”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(3): 307-322.
- Knox, T. M. (1967). Hegel’s Philosophy of Right, Oxford University Press, New York, Oxford and London.
- Marks, E. & De Courtivron, I. (1980). French Feminisms: An Anthology, Schoken Books, New York.
- Millet, K. (2000). Cinsel Politika (Çev.: Seçkin Selvi), Payel Yayıncılık, İstanbul.

- Mitchell, J. & Oakley A. (1998). Kadın ve Eşitlik (Çev.: Fatmagül Berktaş), Pencere Yayınları, İstanbul.
- Pateman, C. (1987). “Feminist Critique of the Public/Private Dichotomy”, Feminism and Equality, (Ed.: Anne Phillips), New York University Press, Washington Square and New York.
- Roth, M. T. (1997). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor, Scholars Press, Atlanta and Georgia.
- Russell, B. (1967). İktidar (Çev.: M. Ergin), Altın Kitaplar, İstanbul.
- Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkânsız İktidar, Metis Yayınları, İstanbul.
- Scott, J. W. (1986). “Gender: A Useful Category of Historical Analysis”, The American Historical Review, 91(5): 90.
- Siim, B. (1988). “Towards a Feminist Rethinking of the Welfare State”, The Political Interests of Gender: Developing Theory and Research With a Feminist Face (Eds.: Kathleen B. Jones, & Anna G. Jónasdóttir), Sage Publications, London, Newbury Park, and New Delhi.
- Swensen, G. (1995). “Female Genital Mutilation and Human Rights”, Australian Social Work, 48(2): 27-33.
- Ulusoy, İ. (2014). Farklı Diller ve Kültürlerden Deyim ve Atasözlerindeki Kadın Resimleri..., Die Gaste, 31(3-4). <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi3107.html> (Erişim Tarihi: 05.02.2021).
- Walton, A. S. (1984). “Economy, Utility and Community in Hegel's Theory of Civil Society”, The State and Civil Society: Studies in Hegel's Political Philosophy, (Ed.: A. Z. Pelczynski), Cambridge University Press, London, and Others.
- Young, I. M. (2019). “Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler”, Cogito, 58: 39-56.